The Classical Quarterly

<http://journals.cambridge.org/CAQ>

Additional services for *The Classical Quarterly*:

Email alerts: [Click here](#)

Subscriptions: [Click here](#)

Commercial reprints: [Click here](#)

Terms of use : [Click here](#)

Ad Senecae Epistulas Morales

A. J. Kronenberg

The Classical Quarterly / Volume 1 / Issue 2-3 / July 1907, pp 205 - 215

DOI: 10.1017/S0009838800005115, Published online: 11 February 2009

Link to this article: http://journals.cambridge.org/abstract_S0009838800005115

How to cite this article:

A. J. Kronenberg (1907). Ad Senecae Epistulas Morales. The Classical Quarterly, 1, pp 205-215 doi:10.1017/S0009838800005115

Request Permissions : [Click here](#)

AD SENECAE EPISTVLAS MORALES.

Epist. 14 15 p. 39 12 *Hense*: 'quid ergo? utique erit tutus, qui hoc propositum sequetur?' promittere tibi hoc non magis possum quam in homine temperanti bonam ualetudinem, et tamen facit temperantia bonam ualetudinem.

Quis uerebitur temperanti bonam ualetudinem promittere, si fit temperantia? Supplendum est '<ad> bonam ualetudinem', cf. *Ep.* 68 13 p. 219 3: 'haec aetas optime facit ad (=apposita est ad) haec studia', 92 6 p. 391 6: 'ad hanc uitam facit titillatio corporis', *Dial.* ix 6 2 p. 256 16 *Hermes*: 'quorundam contumacia non facit ad aulam'.

Epist. 20 2 p. 56 25: facere docet philosophia, non dicere, et hoc exigit, ut ad legem suam quisque uiuat, ne orationi uita dissentiat, ut ipsa inter se uita . . . his sit omnium actio † dissertationum color sit.

'dissertationum' uel 'dissensionum' (*L*) ex antecedenti 'dissentiat' esse ortum primus uidit Madvig scripsitque 'ne orationi uita dissentiat, aut ipsa inter se uita, unus sit omnium actio[dissertio]num color [sit]'. Sed uoculam 'una', quae post 'uita' licet correcta in *L* legitur, non fuisse delendam e similibus locis colligas: *Ep.* p. 206 22: 'unitas uitae', p. 325 13: 'beatam uitam unam esse' (cf. etiam *M. Antonin.* ix 23: 'αὐτῇ (ἡ πρᾶξις) διασπᾶ τὸν βίον καὶ οὐκ ἐφ' ἓνα εἶναι'). Itaque codicum *p* et *L*¹ uestigia secutus suspicor: 'ut ipsa inter se uita *una sit, ut* unus sit omnium actionum color [sit]'. Vltimum 'sit' in deterioribus quibusdam mss. non legitur teste Fickerto. De anaphora cf. p. 364 14: 'tertium est, ut inter impetum actionemque conueniat, ut in omnibus istis tibi ipse consentias'.

Epist. 26 2 p. 79 19: exultat (animus) et mihi facit controuersiam de senectute. hunc ait esse florem suum. credamus illi: bono suo utatur. ire in cogitationem iubet et dispicere, quid ex hac tranquillitate ac modestia morum sapientiae debeam, quid aetati, et diligenter excutere, quae non possim facere, quae nolim, † prodesse habiturus. † ad qui si nolim quidquid non posse me gaudeo. quae enim querella est, quod incommodum, si quidquid debeat desinere, defecit?

In loco desperato tentauit 'proinde habiturus atque si nolim, quidquid non posse me gaudeo', nisi praestat 'proinde—ac', ut alibi noster (*de Benef.* p. 62 18 p. 154 6 *Hosius*). 'proinde' (proīde) abiit in 'prodesse' (prodēē). De uerbis 'posse—nolle' cum obiecto uide quae adnotabimus ad *Dial.* xii 10 3.

Epist. 45 8 p. 125 16: sic ista sine noxa decipiunt, quomodo praestigiatorum acetabula et calculi, in quibus me fallacia ipsa delectat. effice, ut quomodo fiat intellegam, perdidisti usum.

Suspisor 'perdidisti lusum' (=actum est de animi auocatione), cf. 95 33 p. 432 15: 'per lusum ac iocum occiditur', 102 2 p. 471 25: 'tam bellum somnium perdidisti'.

Epist. 49 5 p. 138 8: negat Cicero, si duplicetur sibi aetas, habiturum se tempus, quo legat lyricos: eodem loco * * * dialecticos: tristius inepti sunt. illi ex professo lasciuiunt, hi agere ipsos aliquid existimant.

Recte quidem suppleuit Haase 'eodem loco <pone> dial.', cf. *Dial.* vii 5 2 p. 200 21: 'eodem loco pone homines—', sed rem non absoluit; haec enim fere desiderantur: 'eodem loco dialecticos <pone, nisi quod> tristius inepti sunt'. Cf. *Dial.* p. 78 17: 'ferarum iste conuentus est, nisi quod illae inter se placidae sunt'; de uerbo postposito cf. *de Benef.* p. 38 11: 'eodem loco latronem pone', *Epist.* p. 159 23: 'in his—essedas transcurrentes pono'.

Epist. 72 3 p. 239 19: non multum refert, utrum omittas philosophiam an intermittas. non enim ubi interrupta est, manet, sed eorum more, quae intenta dissiliunt, usque ad initia sua recurrit, quod a continuatione discessit.

V 'dissiliunt' superscr. *e* (a prima manu ut uidetur); uoluit ergo librarius 'desiliunt'. Fuerit olim 'resiliunt', quod praestare uidetur; et in uno Ottoboniano legitur 'retenta dissiliunt.'

Epist. 76 30 p. 268 2: dominis suis incubant grauia et illos semper premunt, aliquando et inlidunt.

Lipsius edidit 'elidunt', recte ut uidetur; cf. p. 40 27: 'maiore corporis sarcina animus eliditur', p. 202 15: 'iniurias uirtus—elidit atque opprimit', *de Clem.* p. 225 19: 'turba—eliditur', *N. Q.* vi 12 1: 'premit et elidit.'

Epist. 77 5 p. 270 20: Tullius Marcellinus, quem optime noueras, adulescens quietus et cito senex,—coepit deliberare de morte.

Relege, sis, quid de hoc Tullio scripserit Seneca in *Ep.* 29, et finge tibi nunc eum dici quietum! Sed emendatio in promptu est: adi *Terent. Eunuch.* iv 4 21: 'Hic est *uietus* uetus ueternosus senex.'

Epist. 77 15 p. 273 10: Tam prope libertas est: et seruit aliquis? ita? non sic perire filium tuum malles quam per inertiam senem fieri?

Ante Buechelerum interpungebatur 'ita non—malles eqs.' = οὐτως οὐκ—; de qua rogandi formula Epicteto usitata egimus in *Class. Rev.* xx 2 p. 107, a. Cf. *de Benef.* p. 29 3: 'Ita tu hominem non seruabis in tenebris?'

Epist. 80 6 p. 290 12: compara inter se pauperum et diuitum uultus: saepius pauper et fidelius ridet; nulla sollicitudo in alto est; etiam si qua

incidit cura, uelut nubes leuis transit: horum, qui felices vocantur, hilaritas ficta est eqs. (= Excerptum *de paupertate* 80 6 p. 460 Haase).

Vix uere dixeris 'saepius' ridere pauperes quam diuites simulatores, quibus ut ipse dicere pergit Seneca 'interdum non licet palam esse miseros, sed inter aerumnas cor ipsum exedentes necesse est agere felicem,' certe uultu non indicatur quam saepe quis rideat, sed quae sit risus indoles. 'Saepius' ortum uidetur ex compendio uocis 'simplicius', cf. *fragm.* 90 p. 435 Haase: 'inexplorata fronte, per quam produntur animi, incertum est quam simpliciter detegatur ira, quam fideliter desinat,' Cic. *pro Plancio* 9 22: 'fidelis et simplex regio', *de Off.* 1 26 92: 'uiuere simpliciter, fideliter'.

Epist. 82 12 p. 304 1: omnia ista per se non sunt honesta nec gloriosa, sed quicquid ex illis uirtus ad i i t tractauitque, honestum et gloriosum facit.

Non audeo quicquam mutare quamquam ualde dubito an scripserit Seneca 'adtingit,' coll. 66 8 p. 199 1: '(uirtus) quidquid attigit,¹ in similitudinem sui adducit et tinguat:—quidquid t r a c t a u i t, id amabile, conspicuum, mirabile facit,' collatis etiam p. 310 30: 'ait' (*P*) pro 'agit', p. 319 17: 'adiectu' (*P*) pro 'adgestu', p. 331 22: 'subiebat' (*P*) pro 'subigebat', p. 342 17: 'sacrileia' (*V*) pro 'sacrilegia'; contra p. 150 11: 'agebat' (*VP*¹) pro 'aiebat', p. 357 4: 'congectus' (*V*) pro 'coniectus'.

Epist. 84 8 p. 318 6: etiam si cuius in te comparebit similitudo, quem admiratio tibi altius fixerit, similem esse te uolo, quomodo filium, non quomodo imaginem: imago res mortua est. 'quid ergo? non intellegetur, cuius imiteris orationem? cuius argumentationem? cuius sententias?' puto aliquando ne intellegi quidem posse, si magni uiri. * * * nec enim omnibus, quae ex quo uelut exemplari traxit, formam suam impressit, ut in unitatem illa competant.

Si ita scripsisset Seneca ut uolebat Madvig: 'si imago uera sit: haec enim omnibus—' uel ut editor: 'si imago est, nedum si magni uir ingenii omnibus—', non uideo quomodo non summae inconstantiae reus euaderet, ut qui paulo ante nihil magis damnauisset quam ipsam imaginem, rem mortuam: neque (in Madvigii coniectura) plane intellego quid sit 'imago formam suam alicui rei imprimens'. Sed in eo cum editore consentiens quod ex uno deteriore codice uerba 'magni uir ingenii' adseruanda esse putat (cf. p. 543 12: 'magni uir ingenii') in sequentibus unam litteram muto: 'si m. u. i. omnibus, quae ex quo uelut exemplari traxit, formam suam impressit', ut haec omnia cum praecepto concinant (p. 317 13): 'nos quoque has apes debemus imitari et quaecumque ex diuersa lectione congegimus, separare, melius enim distincta seruantur, deinde adhibita ingenii nostri cura et facultate in unum saporem uaria illa libamenta confundere, ut etiam si apparuerit, unde sumptum sit, aliud tamen esse quam unde sumptum est, appareat.' De 'si' (post 'aliquando') = 'nempe si' cf. ex. gr. p. 424 16: 'aliquando (praecepta)

¹ attingere = contingere quod legitur p. 229 21, 237 15; cf. p. 561 2 (contactu), *Dial.* p. 61 30, et Gertz. ad *Dial.* vii 16 1.

frustra admoventur, si animum opiniones obsident pravae', p. 533 17, *De Benef.* p. 147 15, *Dial.* p. 85 18.

Epist. 85 36 p. 329 3: itaque gubernatori fortasse noceat, cum eius ministerium aliis promissum tempestate impeditur: sapienti non nocetur a paupertate, non a dolore, non ab aliis tempestatibus uitae.

'cuius' quod *V P* habent pro 'cum eius' asseruari potest, si 'noceatur' scribitur, quod suadere uidetur sequens 'non nocetur.' Schweighaeuseri coniecturam repetere me uideo.

Epist. 89 15 p. 364 17: quid enim prodest in te aestimata habere omnia, si sis in impetu nimius?

Sic Buecheler pro 'inter aestimata'; notandum tamen etiam in *Ep.* 95, 59 p. 439 23: 'hoc nescies, nisi constitutionem ipsam, qua ista inter se aestimantur, inspexeris', in *B* primo scriptum fuisse 'inter aestimantur', ubi Gertz 'rite aestimantur' suspicatus est. Itaque aut utrobique 'inter se' scribendum esse uidetur, aut verbo 'interaestimare' sic usus esse Seneca putandus est, ut esset pro '(res) inter se comparando aestimare' (p. 295 16, *de Benef.* p. 116 22).

Epist. 92 4 p. 390 16: quid potest desiderare is, cui omnia honesta contingunt? nam si possunt aliquid non honesta conferre ad optimum statum, in his erit beata uita, sine quibus honesta. et quid turpius stultiusue quam bonum rationalis animi ex irrationalibus nectere? quidam tamen augeri summum bonum iudicant.

Retinendum puto quod est in mss.: 'sine quibus non est' (sc. beata) i.e. ad beatam uitam (optimum statum) iam *necessaria* erunt inhonesta, si sine his beata non erit; iam non conferent, sed erunt condicio sine qua non; cf. *Ep.* 124 15 p. 596 12 ubi demonstratur in muto animali bonum non esse: 'in quo non potest beata uita esse, nec id potest, quo beata uita efficitur.' Ceterum uerba 'et quid—nectere?' transpono ad 6 p. 391 5: 'alterum illud, uoluptas, bonum pecoris est. adicimus rationali irrationale, honesto inhonestum: <et quid turpius stultiusue quam bonum rationalis animi ex irrationalibus nectere?>'.

Epist. 92 19 p. 395 7:—crus solidum et lacertus et dentes et horum sanitas firmitasque.

'et ceterorum sanitas' Buecheler, 'et ossium s.' editor, quod praestare uidetur, sed potius mihi erat 'et neruorum', cf. p. 277 6: 'maximi dolores consistunt in macerrimis corporis partibus: nerui articuliue et quicquid aliud exile est, acerrime saeuit, cum in arto uitia concepit', p. 571 12: 'alias nerui nos, alias pedes uexant', p. 478 2: 'ossa neruique, firmamenta fluidorum ac labentium', *Dial.* p. 72 8: 'ossa neruique et articuli, firmamenta totius et uitalia'.

Epist. 94 17 p. 408 2:—erit ipso, quem monebit, insanior: [si]bilis nigra curanda est.

'sibilis' *A B*, sed prior 's' correcta in *B*; fortasse fuit '*ei*'

Epist. 95 36 p. 433 8: 'quid ergo? non quidam sine institutione subtili euaserunt probi—?' fateor, sed felix illis ingenium fuit et salutaria in transitu rapuit, nam ut di immortales nullam didicere uirtutem cum omni editi et pars eorum est bonos esse, ita quidam ex hominibus egregiam sortiti indolem in ea, quae tradi solent, perueniunt sine longo magisterio et honesta complexi sunt, cum primum audire. unde ista tam rapacia uirtutis ingenia uel ex se fertilia.

'sunt ista—' Windhaus (Progr. des Ludwig-Georg's Gymn. zu Darmstadt 1879 p. 16), a sententia quidem aptissime, a palaeographia minus. Fortasse supplendum est '<ab>unde ista—fertilia', cf. *de Clem.* p. 236 22: 'felix abunde sibi visus'.

Epist. 95 46 p. 436 11: hoc in omnibus rebus accidet nobis, <nisi> eximuntur quae reprendunt animos et detinent et †preconarique totos uetant.

'ire conarique totos' (=toto animo p. 424 22) Buecheler. An 'p<erge>re conarique—'? Cf. p. 486 19: 'agmine facto gens illuc humana pergeret', *Dial.* p. 31 13: 'ad illa nitens pergensque'.

Epist. 102 11 p. 474 3: deinde claritas desiderat multa suffragia? potest et unius boni uiri iudicio esse contenta: nos bonus bonos iudicat.

Mueck proposuit: 'nos (Stoicos) unus bonus bonos iudicat', sed neque de Stoicorum solorum claritate agitur neque non iustam controuersiam haec possit prouocare sententia¹, ut ea quoque quae est in Windhausii coniectura: 'unus bonus bonos iudicat'. Desideratur potius 'unus bonus *pro omnibus*² iudicat' = quod paulo post sequitur 'si de me bene uir bonus sentit, eodem loco sum, quo si omnes boni idem sentirent'. Verum utut haec sunt, certe ab interpunctione locus laborat: respondetur ad 8 (p. 473 9 sqq.); omnia quae illic a ficto aduersario una proferuntur, diuisa percenset Seneca, unde sic interpungendum est: 'deinde: "claritas desiderat multa suffragia": potest et unius boni uiri iudicio esse contenta'. Vide quae scribemus ad *Benef.* III 14 p. 63 6.

Epist. 102 27 p. 478 14: aequo animo membra iam superuacua dimitte et istuc corpus diu inhabitatum pone: scindetur, obruetur, abolebitur. quid contristaris? ita solet fieri: pereunt †saepe uelamenta nascentium.

'secundae' (secde) pro 'saepe' Buecheler. Potest etiam in 'sepe' latere 'nēpe' (nempe), quod non semper primo loco ponit Seneca, uelut p. 8 5, *Dial.* p. 348 16.

¹ Id enim quod in uersione ponit Mueck (Obs. critt. gramm. p. 9): 'uns genügt ein einziger Guter,

uns für gut zu erklären' uereor ut in latinis insit

² *Dial.* p. 320 11: 'hic pro omnibus est.'

Epist. 104 2 p. 481 17: nam cum sciam spiritum illius (Paulinae meae) in meo uerti, incipio, ut illi consulam, mihi consulere. et cum me fortiorem senectus ad multa reddiderit, hoc beneficium aetatis amitto. uenit enim mihi in mentem, in hoc sene et adulescentem esse, cui parcitur.

Cum non in omnibus sed in hac re tantum aetatis beneficio non utatur, quod sibi iam consulere incipit tamquam adulescenti cui parcitur, propono: '<in> hoc—' (sc. in consulendo mihi): opponitur 'ad multa'.

Epist. 104 6 p. 482 24: ut primum grauitatem urbis excessi et illum odorem culinarum fumantium, quae motae quicquid pestiferi uaporis †obruent, cum puluere effundunt, protinus mutatam ualitudinem sensi.

Auide arripio, quia absurdum, quod in nonnullis libris est 'obruerant', quod si detergeas inuenies 'obruant'. Comparantur culinae cum stomachis ex crapula fetentibus (*Ep.* p. 430 13: 'quam foedi itaque pestilentesque ructus sunt!').

Epist. 104 20 p. 486 23: te igitur emenda, onera tibi detrahe, et [emenda] desideria intra saltem modum contine.

Dittographiam, quam frustra corrigere tentauit editor ('*demenda*'), eieci; ab huius modi uitiiis, partim iam agnitis et remotis¹, partim adhuc remouendis nec emendandis, ne Senecae quidem libri integri manserunt: exempli gratia citentur loci hi:

Epist. p. 532 10: '[pro] milite prouincias optinent', corr. Buecheler, quem secutus est editor.

Ibid. p. 461 2: 'ferae suos diligunt, quarum [contra] concitatus [actus] est amor'. Dittographiam corruptam remouit Fickert, emendare conatus est Buecheler.

Ibid. p. 442 24: 'aliis Caesareanas opes, aliis Pompeianas [tibi] fouentibus' 'tibi' quod ex 'fouentibus' fluxit, emendare conatur editor.

Dial. p. 164 15: 'et in multos [et in] dolores'. Codicum dett. auctoritate fretus dittographiam deleuit *Hermes*.

Ibid. p. 176. 21: 'uidebis—solem, cotidiano cursu diei noctisque spatia signantem, annuo aestates hiemesque aequalius[que] diuidentem.' Sic Haupt, ab editore neglectus.

Ibid. p. 165 14: '(quid est homo? inbecillum corpus,) anxiae sollicitaeque tutelae,—[solli] semper sibi nutrimentum uitiosum et inutile' (=corpus se ipsum consumens). Emendare studuerunt uiri docti.

De Benef. p. 86 15: 'De ordine [dis]putas disputationem esse?' Ex *G* emendauit *Hosius*, 'in his putas' coni. Gertz.

¹ Gertz, *Studd. Critt.* p. 45.

Ibid. p. 105 25 : 'Quantum ista nocte, quam tu—obseruas, agitur!' Ita ex uulgata lectione edidit Hosius : codd. : 'quantum' pro 'quam tu'.

Ibid. p. 99 22 : 'quemadmodum nemo in amorem sui cohortandus est, quem[admo]dum nascitur, trahit, ita eqs.' Ita scribere malo quam 'quem adeo dum', quod ex Modii coniectura dedit editor.

In ultimis duobus non sunt quidem purae dittographiae, sunt tamen consimiles, ut ex eodem fonte, corruptelae, quas postquam semel attigimus etiam in hac materia paulisper uersari lubet :

Epist. p. 255 2 : 'quemadmodum in corporibus insignis (*pro*: infirmis) languoris signa praecurrunt,—sic infirmus animus eqs.'

Epist. p. 333 23 : 'hoc loco dicit aliquis : "olim liquet mihi immundissimos fuisse."' Ex iis quae tradiderunt *V¹ M¹* 'aliquotis liquet' plus eruisse uidetur editor ('aliquis : olim liquet') quam inest ; per errorem enim pro 'aliquis liquet' scriptum fuerat 'aliquet liquet', deinde quasi correctum 'aliquot liquet' : hoc emendauit posterior librarius, sed litteras delendas notare neglexit : 'aliquotīs liquet'.

Ibid. p. 489 17 : 'tota illi (M. Catoni) aetas aut in armis est exacta ciuilibus aut intacta concipiente iam ciuile bellum'. 'in iactatione' editor, 'in ciuitate' Windhaus, ad sententiam aptissime Gronovius 'in pace' substituerunt ; uerum si corruptelae origo est in antecedenti 'exacta', tres primae litterae 'int—' sanae et integrae sunt ; corrigo 'in toga' (cf. *de Benef.* p. 72 7 : 'publica rabies quae omni ciuili bello grauius togata m ciuitatem confecit').

Ibid. p. 592 4 : 'superstitio error † insanandus est : amandos timet ; quos colit, uiolat. quid enim interest, utrum deos neges an infames?' Propter sequens 'amandos' uera lectio quam codd. dett. seruauerunt 'insanus' uitiatum est. Quo iure in hunc modum argumentetur Mueller (*Krit. Stud.* iii. p. 31) 'Der nächste Satz (quid enim—) enthält keine Begründung oder Erklärung weder der unmittelbar vorhergehenden Sätze *amandos timet, quos colit uiolat*, welche den Hauptsatz *superstitio error—est* näher ausführen, noch dieses Hauptsatzes selbst' non uideo : quomodo enim non infamat deos, qui sic colendos putat ?

Dial. p. 301 9 : 'hos in ueris officiis morari [putamus] licet dicamus —'. Recte emendauit Gertz (*Studd. Critt.* p. 156) 'puto' (cf. praeter locos quos attulit, *Ep.* p. 166 15 : 'Ciceronem auctorem huius uerbi habeo, puto locupletem', *Dial.* p. 343 8 : 'uincam autem, puto, primum si ostendero —'), post in editione sua certam emendationem incerta coniectura mutauit ('*palam* licet'). Idem uir doctus in *Dial.* p. 322 18 : 'uidetur ingentibus' male tentauit 'uidetur tibi ingentibus', codicis *B* uitiosa scriptura 'uidentibus ingentibus' inductus.

De Benef. p. 113 2 : 'Sint hi reges, quia maiores eorum non fuerunt, qui[a] pro summo imperio habuerunt iustitiam, qui[a] non rem publicam sibi, sed se rei publicae dicauerunt. Regnent hi, quia uir bonus quidam ante proauus eorum fuit, qui animum supra fortunam gessit, qui in dissensione ciuili, quoniam ita

expediebat rei publicae, uinci quam uincere maluit.' Gruteri emendationem 'qui[a]—qui[a]' non receperunt nouissimi editores.

Ibid. p. 137 6: 'Quomodo, inquit, aduersus malum ingratus est quisquam, cum <a> malo dari beneficium non possit?' Ita Haupt (quem secutus est editor) secundum *GP* 'malo dare'; rectius Feldmann 'malus dare' secundum *NRM* 'male dare'.

Ibid. p. 195 25: 'Multum interest, possessio eius animo ac magnitudine aestimetur an censu.' Gertz 'animi hac magnitudine', sed recte Muretus 'animi magnitudine' edidit; ueram lectionem obscurauit dittographia 'ANIMAG MAGNITVDINE'.

Ibid. p. 228 20: 'quemadmodum praecisae arbores plurimis ramis repululant et multa satorum genera, ut densiora surgant, reciduntur—'. Reuoca 'pluribus'.

Ibid. p. 247 28: 'tunc illi dirus animi morbus ad insaniam peruenit ultimam —'. Recte dett.: 'ille'. Sed de dittographiis satis.

Epist. 108 8 p. 501 16: omnibus enim natura fundamenta dedit semenque uirtutum. omnes ad omnia ista nati sumus: cum inritator accessit, tunc illa anima bona ueluti soluta excitatur.

Quidquid utile latet in iis codicibus quibus odiosissima stigmatis nota inuri solet, quam diligenter enotauerit editor quamque feliciter haud semel in usum suum conuerterit, sciunt qui uel semel eius editionem inspexerunt; persuasum nimirum habebat non anxie ubique 'optimis' qui uocantur libris esse haerendum, etiam illis aliquid esse tribuendum. Verum, dicam enim ut sentio, minus aequo tribuit, unde factum est ut in nouissima editione interdum mendose legantur quae emendate Lipsii illi ueteres et Gronovii ediderunt. Nam ut omnis in re critica temeritas est cauenda, ita et hoc uidendum ne criticae 'obiectivae' quam dicunt nimio studio abrepti ineptissima quaeque pro lectissimis excipiamus, et dum id agendum est ut falsa a ueris secernantur, non codicum *subsidio* utamur, sed in seruitutem, turpissimam ingenio rem, nos addicamus. Veluti hunc quem exscripsimus locum recte tradiderunt dett.: '—tunc illa animi bona ueluti *sopita* excitantur', cf. p. 411 4: 'omnium honestarum rerum semina animi gerunt, quae admonitione excitantur, non aliter quam scintilla flatu leui adiuta ignem suum explicat'; recte et illos:

p. 113 24: 'recte ergo facies, si non uideris istos, qui quantum dicant, non quemadmodum quaerunt.' 'invideris istis' coni. Madvig; 'audieris istos' dett. unice uerum est; respicit Seneca quae initio epistolae scripsit: 'audisse te scribis Serapionem philosophum' (p. 111 23).

p. 304 26: 'animus extrema contemnens'. dett.: 'externa'.

p. 321 20: 'habet pecuniae cupiditatem, sed modicam. habet ambitionem, sed non concitatam¹. habet iracundiam, sed placabilem. habet inconstantiam, sed minus

¹ Etiam p. 258 13: 'morbi sunt inueterata uitia et dura, ut auaritia, ut ambitio: † nimia actus haec

uagam ac mobilem. habet libidinem non insanam'. Vnus cod. Opsopoei: '*sed* non insanam'.

p. 392 5 (describitur Scylla 'prima hominis facies' eqs.): 'at isti sapientiam ex quibus composuere portentis? prima ars hominis est—'; dett. 'prima pars'.

p. 396 26: 'beatissimum' inquit 'hunc et hunc diem ago' Epicurus—. 'hunc et summum' Buecheler citans *Cic. de fin.* ii. 96 (supremum), cf. ipsum Senecam *Ep.* p. 210 4: 'Epicurus illo summo ac fortunatissimo die suo'. At in dett. est 'hunc et ultimum', cf. p. 401 29: 'non enim ad eum diem me aptauī, quem ultimum mihi spes auida promiserat, sed nullum non tamquam ultimum aspexi'.

p. 400 4: 'diserte Maecenas ait: 'nec tumulum curo. sepelit natura relictos'. alte cinctum putes dixisse. habuit enim ingenium et grande et uirile, nisi illud secundis *rebus* <dis>cinxisset'. Buechelerum secutus est editor; *BA*: 'secundis cinxisset', dett.: 'secundis discinxisset.' Cf. p. 423 5: 'secunda rectum auferunt', p. 329 20: 'tam in secundis quam in adversis', p. 450 21, *Dial.* p. 343 28.

p. 503 7: 'docibilibus', dett.: 'docilibus' ut solet Seneca.

Interdum ne manui quidem correctrici fides deroganda est, praesertim si eadem manus et scripsit et correxit et sana pro insanis substituit, uelut p. 179 22: 'talīs est sapientis animus, qualis mundi (*V*, sed correxit '*mundus*') super lunam: semper illic serenum est', p. 311 8: 'plurimum enim interesse concedes et ('et' deleuit *V*) inter ebrium et ebriosum', p. 156 21: 'ille (sapiens) sollicitus scit sibi uiuere. ille enim, quod est primum, scit uiuere', ubi uel si abstinuisset manus correctrix, ipse iam dudum corrigeres 'solus' pro 'sollicitus'; cf., si opus est, *Dial.* p. 300 8: 'Soli omnium otiosi sunt qui sapientiae uacant, soli uiuunt'. Nam operam perdidisse mihi uidetur editor cum tentaret '<solus non> sollicitus', sicut perdidērunt qui in *Dial.* ix. 8 9 p. 260 13, ubi in dett. optime legitur 'habiliora sunt corpora in bello, quae in arma sua contrahi possunt' emendare conati sunt quod prae tradidit *A* 'inbecillo'.

Epist. 108 12 p. 502 20: cum haec atque eiusmodi audimus, ad confessionem ueritatis adducimur: illi enim, quibus nihil satis est, admirantur, adclamant eqs.

'illi etiam' Windhaus et Gertz; sed 'enim' asseruari poterat, cf. p. 492 2: 'concupiscuntur enim etiam—'.

Epist. 109 6 p. 512 6: nihilominus adiuuant etiam currentem hortaturī. 'non prodest sapienti sapiens, sed sibi ipse. hoc scias. detrahe illi uim propriam, et ille nihil aget'.

Windhaus coll. p. 406 10: 'hoc adeo sic discē' proposuit 'hoc <sic> scias'. Tutius uidetur Haasii sequi rationem id restituentis quod Senecae proprium est

animum implicuerunt, et perpetua eius mala esse coeperunt', forsitan uerum seruauerint dett.: 'ut ambitio nimia: artius haec —'. Morbi ab affectibus gradu et intentione, non re differunt; sunt affectus (uelut pecuniae cupiditas) qui cum in morbos transie-

runt nouis nominibus citentur (auaritia), sunt quibus propter linguae inopiam idem nomen maneat (ambitio, libido); itaque ut 'ambitio nimia' morbus est, ita 'ambitio non concitata' affectus.

'hoc ut scias'; uide exempla: *hoc ut scias* (sequitur argumentum) *Q. N.* ii. 28 4 (p. 481 Fick.), *Ep.* p. 269 7, p. 551 1; *ut scias* c. acc. et inf. uel rogatione subordinata (sequitur argumentum) *Ep.* p. 23 17, p. 40 5, p. 202 19, p. 297 14, p. 421 27, p. 448 15, *Dial.* p. 75 11, p. 160 7; semel, quod sciam, '*ut scias*' ad antecedentia refertur (= unde apparet) *Dial.* p. 49 15. Ceterum pro '*hortaturi*' (Buecheler, *BA*: hortatur)—cur enim tempus futurum?—malim '*hortatus*.'

Epist. 113 20 p. 529 12: si uirtus animal est, uirtus autem bonum, non est omne bonum animal? est. hoc nostri fatentur. (*immo*: fatentur:) patrem seruare bonum est, et sententiam prudenter in senatu dicere bonum est, et iuste decernere bonum est: ergo et patrem seruare animal est et prudenter sententiam dicere animal est. eo usque rem exegit, ut risum tenere non possis: prudenter tacere bonum est, <* * * cenare bonum est>: ita et tacere et cenare animal est.

Vt uerus et legitimus restituatur syllogismus, corrigendum erit 'Si uirtus animal est, uirtus autem bonum *omnest*, omne bonum animal est' (p. 372 10: 'intolerabilest', p. 374 2: 'incredibilest', p. 431 1: 'gravest', p. 432 12: 'turpest', similia). De ordine uerborum 'bonum omne' cf. p. 200 6, p. 531 3; de re *Ep.* p. 213 5: 'nullum sine uirtute bonum est', p. 247 16: 'nam qui aliquid uirtute melius putat aut ullum praeter illam bonum', p. 252 18: 'omnium bonorum uis et origo in ipsa (uirtute) est', *Dial.* p. 202 4: 'omne bonis ex uirtute principium est'.

Paulo post lego: 'eo usque res ex[eg]it'¹ ('exiit' Fickert, sed tempori perfecto locus non est; forma autem uulgaris 'exiet' quam edidit Haase apud Senecam non occurrit nisi loco suspecto *Epist.* 17 9, ubi Hense sequitur editionem Romanam 'exiliet e uita', cf. *Ep.* 22 6: 'sed cum illud tempus uenerit, exiliendum ait') coll. *Ep.* p. 110 29: 'in immensum exire', p. 174 21: 'in longum ex.', p. 538 12: 'in uanum ex.', *Benef.* p. 19 13: 'in quantum libet ex.', *Dial.* p. 128 23: 'in deuium exire'; fieri tamen potest ut Seneca scripserit 'excedit'², uide *Ep.* p. 272 3: 'in fabellam excessi', p. 323 2: 'in maius excedunt' (= p. 562 3: 'in maius exeunt'). Lacuna, quae in libris deterioribus male tractata est ('cenare bene bonum est'), supplenda erit '<et prudenter cenare bonum est>', cf. p. 207 7: 'prudenter ambulare', p. 530 7: 'prudens ambulatio', e Stoicorum scilicet praescripto in omnibus actionibus τὴν φρόνησιν commendantium. Non nego etiam '*frugaliter* cenare', de quo cogitauit editor, recte dici, sicut l. l. (p. 207 7) 'prudenter ambulare, *composite* sedere', sed melius hic per totum tmema idem aduerbium subinde recurrit.

Epist. 113 31 p. 532 13: doceat me, quam sacra res sit iustitia—.

Revocanda est Haasii emendatio 'doce me' (p. 555 2: 'doce, quomodo feram aerumnam', p. 515 14: 'quid ista res me iuuat? fortiozem fac iam, iustiozem, temperantiozem'); nihil enim his uerbis cum digressionem §§ 29–31, sed a fortitudine,

¹ Simile mendum est in *Dial.* p. 245 24: 'exigitur' cod. det. pro 'exit'.

² Mueck, *Obss. Critt. Gramm.* p. 41.

uirtute Stoica—p. 531 17: 'doce me non an fortitudo animal sit, sed nullum animal felix esse sine fortitudine'—pergitur ad alteram uirtutem Stoicam, iustitiam.

Epist. 121 21 p. 578 21: si tamen exigis, dicam, quomodo omne animal perniciosa intellegere conatur? sentit se carne constare.

Non tantum offendit modus indicatiuus 'conatur' (p. 548 20: 'quare non possumus', quod attulerat Fickert, correxit Madvig, et *Benef.* p. 143 5: 'quo transfert' in 'quo transierit' mutauit Gertz), sed ipsum uerbum conandi. Nonne 'cogatur' scripsit Seneca? Is enim perniciosa fugere *cogi* animalia consentit quidem, sed sensu quodam innato¹, non metu ex fugiendorum usu concepto, quo innuerat aduersarius (p. 575 7): 'ideo', inquit, 'partes suas animalia apte mouent, quia si aliter mouerint, dolorem sensura sunt. ita, ut uos dicitis, coguntur, metusque illa in rectum, non uoluntas mouet', ubi uerba 'ut uos dicitis' ad unum illud 'coguntur' referenda sunt (p. 575 26: 'constitutio', inquit, 'est, ut uos dicitis, principale animi quodam modo se habens erga corpus').

Epist. 122 17 p. 586 2: simplex recti cura est, multiplex pravi, et quantumuis nouas declinationes capit. idem moribus euenit: naturam sequentium faciles sunt, soluti sunt, exiguas differentias habent; his distorti plurimum et omnibus et inter se dissident.

Nisi mutati subiecti exemplum esset ad manum—nam 'prauum', non 'cura' subiectum est uerbi 'capit'—*de Clem.* p. 245 7: 'si uero regnum quoque suum tuto relinqui apud eum potuit reponique eo, unde deciderat', cf. etiam *Dial.* p. 260 13: 'habiliora sunt corpora in bello, quae in arma sua contrahi possunt, quam quae superfunduntur et undique magnitudo sua uolneribus obicit', pro 'et' (7) libens scriberem 'in' (i), cf. *de Benef.* p. 81 19: 'nec gratia in maius referri potest', *Ep.* p. 237 22: 'in tantum profecit', p. 424 20: 'quando oporteat et in quantum'. Pro 'his distorti' scribo 'uitiis distorti'.

A. J. KRONENBERG.

Rotterdam.

¹ p. 577 24: 'Si omnia propter curam mei facio, ante omnia est mei cura: haec animalibus inest cunctis nec inseritur, sed innascitur'.